

Nye bidrag til eiendomshistorien i Finnmark

New Contributions to the Property History of Finnmark

Øyvind Ravna

Professor dr. juris, oyvind.ravna@uit.no

Det juridiske fakultet, Universitetet i Tromsø – Norges Arktiske Universitet, NO-9037 Tromsø, Norge

ABSTRACT

The property history and constitutional affiliation of Finnmark, the northernmost county of Norway, differs significantly from that of the rest of the country, insofar as a dominant conception up to the present time has been that the government has been the owner of Finnmark «from the earliest times». Despite significant research during the last half decade, there is still a prevailing opinion that private ownership in Finnmark originated through a normative act of the Government in Copenhagen in 1775.

The theme of this article is to study the property history of Finnmark with an aim to examine the existence of private property independently of the government land acts. The article argues that new research and sources not previously consulted, which are relevant for the property history of Finnmark, must be used to a greater extent in the legal clarification process in Finnmark.

Although state ownership has been questioned for a long period, the arguments for the existence of private property that is not derived from state ownership have encountered an insurmountable threshold due to the absence of documentation. Through use of sources previously not applied in a property law context, the article sheds new light on the property history of Finnmark.

INNLEDNING¹

Finnmark har en annen statsrettslig historie enn det øvrige Norge. Skillet ligger ikke bare i at Finnmark langt senere enn de øvrige delene av landet ble en del av Norge, det ligger også i at det etter hvert utviklet seg en oppfatning om at den norske stat ikke bare var utøvende myn-

1. Takk til professor Jørn Øyrehagen Sunde og dr.philos. Steinar Pedersen for grundig gjennomlesning og nyttige innspill til teksten.

dighet over området i statsrettslig forstand, men også grunneier i privatrettslig forstand.² Dette har hatt betydning for eiendoms historien og den eiendomsrettslige utviklingen.

Statens eiendomsrett synes å ha hatt sin bakgrunn i eldre, rådende oppfatninger om at *nomadefolk* ikke var kvalifisert til å eie jord, noe som bl.a. kom til uttrykk i en lovproposisjon fra 1848 hvor det het: «Det egentlige Finmarken har nemlig fra gammel Tid af været betragtet som tilhørende Kongen eller Staten, fordi det oprindelig kun var beboet af et Nomadefolk, Lapperne uden faste Boliger.»³ Standpunktet om at nomadefolk ikke kunne eie jord, har vært kjent fra filosofiske arbeider tilbake fra 1600-tallet.⁴ *John Locke* mente eksempelvis at nomadiske samfunn ikke hadde eiendomsrett til sine landområder, da slik rett ble etablert ved kroppslig bearbeiding av jorden.⁵ Standpunktet gjenfinnes også i akademiske kretser i Norge, hvor det nyttes for å begrunne statens eiendomsrett. Gudmund Sandvik adresserer dette standpunktet til *Fr. Brandt*,⁶ som i sin tingsrettsmonografi fra 1867 skrev:

Det egentlige Finmarken har lige fra den ældste Tid været betragtet som den norske Stats *Ejendom*. Først langt ned i den historiske Tid er dette Distrikt blevet bebygget af Indvandrede; men disse ansaaes ikke som Ejere af Grundene [...].⁷

Som vi ser framhevet Brandt *Ejendom*, uten å ta forbehold om at en stor del av Finnmark nokså nylig var blitt en del av Norge. For de indre delene av fylket skjedde det etter at grenseavtalen med Sverige ble inngått i 1751, og for den sørøstre delen, dagens Sør-Varanger kommune og deler av Nesseby, ble statstilknytningen først avklart etter at grenseavtalen med Russland var signert i 1826.

Lagt til grunn at staten var den opprinnelige eier av grunnen i Finnmark, lot det seg også gjøre å tidfeste når *privat eiendomsrett* oppsto i Finnmark. Tidfestingen bidro ikke bare til at det statlige eierskapet kunne sies å strekke seg tilbake til «den ældste Tid», men også til å synliggjøre at privat eiendomsrett oppsto gjennom en villighetserklæring fra staten. Det har satt en stopper for argumentasjonen om at det kunne finnes eiendommer i Finnmark med et selvstendig rettsgrunnlag.

Temaet for denne artikkelen er eksistensen av private eiendommer på det tidspunkt staten tok til å måle ut jord i Finnmark, og kontinuiteten av disse eiendommene opp mot vår tid; med andre ord eksistensen av eiendommer med et selvstendig rettsgrunnlag. Selv om det lenge har vært stilt spørsmål ved statens eiendomsrett i Finnmark, har det vært vanskelig å påvise at det kan ha vært eiere til grunn, beite og slått som ikke var utledet fra statens grunn eller disposisjoner, da dette ikke kunne belegges med kilder.

Metodisk vil tilnærmingen være todelt: Etter å først ha presentert den etablerte lære og definert noen sentrale begreper, gjøres det en historiografisk gjennomgang av forskning som kan belyse og problematisere eiendoms historien i Finnmark. Der nest drøftes rele-

2. Nærmere om rettshistorien, se Tønnesen 1972/1979 og Sandvik 1993.

3. [Oth. Prp.] No. 21 (1848), s. 23.

4. Oskal 2001.

5. Oskal 2001, s. 260.

6. Sandvik 1993, s. 338–342.

7. Brandt 1867, s. 194 (uthevet av Brandt). Fram til 1866 omfattet Finmarkens amt Tromsø og Senjen fogderi. «Det egentlige Finmarken» sammen faller med dagens Finnmark, altså uten de to fogderiene som i dag utgjør Troms fylke, se Thorsnæs 2016.

vante kilder som tidligere ikke er anvendt i denne sammenheng. Det gjøres med henblikk på om disse kildene kan kaste nytt lys over eksistensen av eiendommer eid av andre enn staten ved jordutvisningens start i 1775.

En eventuell dokumentasjon av slike eiendommer har ikke bare rettshistorisk relevans, men også verdi for den pågående rettskartleggingen i Finnmark initiert av finnmarksloven.⁸

Tidligere forskning, herunder arbeider det er naturlig å ta utgangspunkt i under den historiografiske delen, vil framgå av kildehenvisningene. Det kan her vises til arbeidene referert i note 2 ovenfor, og arbeider publiserte i NOU 1994:21 og 2001:34, begge utredningene bakgrunnsarbeider for Samerettsutvalget. For artikkelens tema er arbeidene til Sverre Tønnesen, Steinar Pedersen og Allan Kristensen av særlig relevans.⁹

EIENDOMSHISTORIEN I FINNMARK: NOEN UTVIKLINGSTREKK

«Først ved kgl. Resol. 1775 blev Selvejendom indført i Finmarken»

Som vist i innledningen har den rådende oppfatningen fra siste del av 1800-tallet og framover vært at det areal som samsvarer med dagens Finnmark, «lige fra den ældste Tid [har] været betragtet som den norske Stats Ejendom». Oppfatningen innebærer at det også har vært lagt til grunn at privat eiendomsrett i Finnmark oppsto som følge av jordutvisningsresolusjonen av 1775.¹⁰ Resolusjonen har dermed dannet det rettslige grunnlaget for statens privatrettslige disposisjoner. Selv om det er stilt spørsmål ved oppfatningen,¹¹ synes den fortsatt å ha forankring i rettskartleggingen som nå foregår i Finnmark, idet resolusjonen og året 1775 i vesentlig grad er nyttet for å kategorisere finnmarkingenes rettigheter til land og vann.¹²

I likhet med spørsmålet om statens eiendomsrett, var Brandt også en premissgiver til oppfatningen om når private eiendommer oppsto. I fortsettelsen av setningen om statens eierskap til grunnen i Finnmark, redegjorde han for når de første private eiendommer ble etablert her. For Brandt, som var jurist, var det naturlig å knytte dette til en normativ akt:

Først ved kgl. Resol. 27 Maj, bekjendtgjort ved Rentek. Skr. 3 Juni 1775 blev Selvejendom indført i Finmarken, idet denne Resolution hjemlede Enhver, som vilde nedsætte sig der, Ret til uden Betaling af Amtmanden at erholde udvist den fornødne Grund [...].¹³

8. Lov 17. juni 2005 nr. 85 om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (finnmarksloven).
9. Tønnesen 1972/1979, Pedersen 2001 og Kristensen 2001.
10. Kongelig Res. angående Jorddelingen i Finmarken samt Bopladses Udvisning og Skyldlægning sammesteds, 27. mai 1775. Paragraf 1 (se Tønnsen 1972/79, s. 136–137) lød slik: «Til enhver fast Bodplads anvises saa meget Grund, som udfordres for en Familie, omtrent til fire Kvæg-Høveders, eller for hvert Høved otte Faars, Græsning og Vinter-Foder, dog at derved iakttages: a) hvor En eller Anden har i Brug visse allerede opryddede Pladser, samme Pladser ham da, saavidt muligt er, tildelses, b) hvor enten geistelige eller verdslige Betjente [...] maa saadan dem tildelse; og c) hvor Leilighed gives til Rydning, anvises dertil visse Pladser Bostedet til Forbedring.»
11. Tønnesen 1972/1979 og Sandvik 1993.
12. Finnmarkskommisjonen (FK) 2012, s. 17 og 104 og FK 2013a, s. 19 og 122. Tilsvarende også i FK 2013b, 2014 og 2015.
13. Brandt 1867, s. 194.

Oppfatningen gjenfinnes hos departementale myndigheter. I forarbeidene til høvfjellskommisjonsloven, som skulle danne grunnlag for å avklare grensene mellom privat og statlig grunn, innbefattet bruksrettigheter på statlig høvfjellsgrunn, ble Finnmark unntatt, da ble lagt til grunn at «staten [er] eier av al grund som ikke er avhændet».¹⁴

Ut over 1900-tallet ble oppfatningen vanlig å finne i litterære arbeider. I *Norges land og folk* skrev Amund Helland: «Først efter kgl. res. af 27de mai 1775 kunde man faa eiendomsret til jord i Finnmarken, idet amtmanden kunde udvise 'bodplads' for dem, som nedsatte sig i amtet».¹⁵ Dette ble i 1948 gjentatt av professor og sjef for Landbruksdepartementets utskiftingskontor, *Ola Juvkam*. Foruten å vise til at staten var amtets opprinnelige eier, anførte Juvkam at privat grunneiendom ble først innført ved kgl. res. av 1775.¹⁶

Oppfatningen gjenfinnes i forarbeidene til jordsalgsloven av 1965. Til grunn for denne vår forrige «finnmarkslov» lå det en oppfatning om et statlig eierskap til jorda i Finnmark helt fra de eldste tider; «[s]å langt tilbake som den norske soge vet å berette».¹⁷ Når det gjaldt privat eiendomsrett, het det at den oppsto gjennom en kongelig villighetserklæring fra 1775:

Resolusjonen av 1775 bestemte at jord – boplasser – kunne utvises til full eiendom. Utvisningen var gratis. Fra denne tid oppstår privat eiendomsrett til jord i Finnmark.¹⁸

Eiendoms- og allmenningsrett: En begrepsavklaring

Husdyrhold har inngått i næringsveiene til allmuen langs fjordene i Finnmark helt tilbake fra middelalderen. På denne tiden hadde begrepene eiendoms- og bruksrett et noe annet innhold enn i dag, hvor retten til bestemte funksjoner som hogst, slått og beite var viktigere enn retten til grunnen.¹⁹ Videre var store deler av landet underlagt et leilendingssystem hvor jordbrukeren ikke eide jorda, men betalte landskyld til en privat godseier (proprietær), stat eller kirken. I utmarka var eierforholdene ofte uklare og udefinerte. Fr. Stang skriver betegnende i 1911 at man ofte hadde tydelige beskrivelser av grensene i bygda; «mindre tydelige er de for skogens vedkommende; naar man er kommet ovenfor den, blir uttrykkene ofte svævende, stundom heter det endog i bred likegyldighet: og saa gaar grænsen videre indover fjeldet».²⁰

I store deler av landet, Nord-Norge innbefattet, ble utmarka betraktet som allmenning, hvor enten staten, kirken eller proprietæren var allmenningseier.²¹ Allmenningseierens disposisjonsrett var i større grad enn en alminnelig grunneiers, begrenset av andres bruksrettigheter. Allmenning ble i denne sammenheng forstått som et område hvor bygdefolk hadde bestemte bruksrettigheter. Her kan det vises til definisjonen til *Meinich Olsen*: «Ved almenning forstaar jeg en strækning, hvor et eller flere bygdelag i kraft av loven har bruksret.»²² *Sverre Tønnesen* nytter en liknende definisjon i *Retten til jorden i Finnmark*, idet han

14. Ot.prp. nr. 32 (1908), s. 1.

15. Helland 1906, bind I, s. 332.

16. Juvkam 1948, s. 127.

17. Innstilling 1962, s. 5.

18. Innstilling 1962, s. 7.

19. Øyehaug 1960 og Lid 1959. Se også Robberstad 1963.

20. Stang 1911, s. 2.

21. Bjerkli 2007, s. 394–397.

22. Meinich Olsen 1928, s. 220.

definerer allmenning som område ingen privat mann eide, men hvor bygdefolk har rettigheter ut fra alders tids bruk.²³ Det må poengteres at man med begrepet allmenning i rettslig sammenheng verken tidligere eller i dag, siktet til et område åpent for allmenn ressurs-høsting, slik begrepet nyttes av *Garrett Hardin*²⁴ og *Elinor Ostrom*.²⁵

En rettsopfatning i endring

Selv om skogrydding og åkerbruk ikke var en del av det jordbruk som har inngått i næringsveiene til den lokale allmuen langs fjordene i Finnmark – hovedsakelig sameer – tilbake fra middelalderen, har individuell bruk av jord til husdyrhold vært en del av næringsgrunnlaget. Sett i en slik sammenheng synes det underlig at man gjennom store deler av 1900-tallet kunne forholde seg til en oppfatning om at de som brukte jorda ikke hadde selvstendige rettigheter til den.

De første spirene til opposisjon mot denne oppfatningen kom i Sverre Tønnesens doktoravhandling *Retten til jorden i Finnmark* i 1972.²⁶ Tønnesen stilte seg her tvilende til statens eiendomsrett hvor han konkluderte med at jorden i Finnmark var allmenning, dog uten å ta stilling til hvem som eide den. Som vist ovenfor definerte han allmenning som område hvor bygdefolk hadde rettigheter etter alders tids bruk.

Tønnesen påvirket rettsutviklingen. I Varfjell-Stifjell-dommen la Høyesterett til grunn at rettsforholdene i Finnmark var særegne «med delvis uklare regler om omfanget av statens rett til umatrikulert grunn»,²⁷ noe som innebar at rettsuvidenhet ble akseptert som grunn for at en gruppe reindriftssamer hadde oversittet foreldelsesfristen for å kreve erstatning for skader ved oppføring og drift av et telekommunikasjonsanlegg. Tønnesens standpunkt fikk også fotfeste i akademiske miljøer. I 1978 kom Henry Minde med artikkelen «Bruksmåter og bruksrett i sameområder».²⁸ Tønnesens doktorgradsopponent, Gudmund Sandvik, presenterte i 1980 artikkelen «Ei forelda lære: Statens umatrikulerte grunn i Finnmark»,²⁹ som bar bud om at tiden var inne for å se på statens eierskap til grunnen i Finnmark med nye øyne. I to omfattende utredninger for Samerettsutvalget utdypet han sitt standpunkt.³⁰ Det kom etter hvert andre og mer omfattende bidrag. Kaisa Korpijaakko-Labba viste i avhandlingen *Om samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland* at samene eide sine bruksområder i «svensk lappmark» på 1600- og 1700-tallet,³¹ mens Otto Jebens i sitt omfattende avhandlingsarbeid kom til at de samiske bygdelagene etter gjeldende rett var eiere av jorda i Indre Finnmark.³²

Også Miljøverndepartementet lot seg påvirke. Før arbeidet med matrikuleringen av den ennå umatrikulerte grunnen i Finnmark ble igangsatt i 1979, påpekte departementet i et brev

23. Tønnesen 1972/1979, s. 11 og 312.

24. Hardin 1968.

25. Ostrom 1990.

26. Tønnesen 1972/1979.

27. Norsk Retstidende (Rt.) 1979 s. 498 på s. 492.

28. Minde 1978.

29. Sandvik 1980. Se også Sandvik 1993 og 1997.

30. Sandvik 1993 og Sandvik 1997.

31. Kaisa Korpijaakko-Labba, *Om samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland: en rättshistorisk utredning av markanvändningsförhållanden och -rättigheter i Västerbottens lappmark före mitten av 1700-talet*, Helsingfors 1994 (svensk oversettelse av forfatterens doktoravh. fra 1989)

32. Otto Jebens, *Om eiendomsretten til jorden i Indre Finnmark*, Oslo 1999.

til Justisdepartementet at «det ville være uheldig om staten ble tinglyst som hjemmelshaver før forholdene vedrørende eiendoms- og bruksrett til den umatrikulerte grunnen er nærmere avklart».³³ Tross påpekningen stilte ikke Justisdepartementet seg i veien for at «statens grunn» i Finnmark kunne overdras fra Landbruksdepartementet til det nyopprettede Statskog SF i 1993, parallelt med at Samerettsutvalget utredet «retten til land og vann i Finnmark».

Samme år avga Samerettsutvalgets rettsgruppe sin innstilling om retten til land og vann i Finnmark, hvor det ble lagt til grunn at «staten må anses som eier av de tidligere umatrikulerte arealer i Finnmark».³⁴ Innstillingen ble avgitt med dissens, hvor *Otto Jebens* ikke støttet oppfatningen om at staten var eier av de tidligere umatrikulerte arealene i Finnmark. Han konkluderte i stedet med at «de beste grunner taler for at den samiske befolkningen i området overfor den norske stat har krav på å bli anerkjent som eiere av områdene i Indre Finnmark».³⁵ Han konkluderte videre med at det mest nærliggende var at rettssubjektene til, dvs. bærerne av, så vel bruksrettigheter som eiendomsrett var bygdelagene i disse områdene.³⁶ For øvrig la han til grunn at «de sterkeste grunner [vil] tale for at statens disposisjoner i dette området ikke er tilstrekkelige som grunnlag for statens påstand om eiendomsrett».

Rettsgruppas innstilling ble møtt med kritikk fra Sametinget og Norske samers riksforbund fordi den ikke hadde funnet plass til å vurdere betydningen av samiske sedvaner og rettsoppfatninger når det ble tatt stilling til eierforholdene i Finnmark.³⁷ Innstillingen ble også kritisert for at den i stor grad bygget sine slutninger på statens disposisjoner.³⁸ Samlet banet dette vei for en egen utredning av samiske sedvaner og rettsoppfatninger.³⁹ Nedenfor vil jeg komme tilbake til deler av denne.

Tross rettsgruppas konklusjoner, sluttet regjeringen Bondevik seg til Justisdepartementets standpunkt i proposisjonen til finnmarkslov om at «det etter gjeldende rett [er] vanskelig å konkludere sikkert med at statens eiendomsrett kan opprettholdes fullt ut».⁴⁰ Med bakgrunn i Samerettsutvalgets forslag til lov om forvaltning av grunn i Finnmark,⁴¹ samt den siste tidens rettsutvikling,⁴² fremmet regjeringen forslag om å opprette «en ny grunnforvaltning der finnmarkingene selv får eierrådigheten og ansvaret for forvaltningen av ressursene, mens staten trekker seg ut av grunneirollen i Finnmark».⁴³ Dette skulle innebære «et betydelig historisk skifte over til lokal styring og er en klar tillitserklæring til alle finnmarkinger uansett etnisk og kulturell bakgrunn».

Disse forslagene ble en del av norsk rett da finnmarksloven trådte i kraft i 2006. Det var imidlertid blitt reist tvil om eieroverføring alene ville oppfylle kravet i ILO-konvensjon

33. Miljøverndepartementet 1979. En forutsetning for matrikuleringsarbeidet var at det ikke skulle rokke ved bestående eiendomsforhold, se Sandvik 1993, s. 335.

34. NOU 1993:34, s. 266.

35. NOU 1993:34, s. 295.

36. NOU 1993:34, s. 297. I doktoravhandlingen, publisert som *Om eiendomsretten til jorden i Indre Finnmark*, Oslo 1999 (se note 31 ovenfor) utdypet Jebens på en grundig måte sin dissens uten at konklusjonene blir vesentlig forandret.

37. NOU 2001:34, s. 19.

38. Se eksempelvis Eriksen 1995.

39. NOU 2001:34.

40. Ot.prp. nr. 53 (2002–2003), s. 43.

41. NOU 1997:4, s. 547–563.

42. Særlig Selbu-dommen i Rt. 2001 s. 769 flg. og Svartskog-dommen i Rt. 2001 s. 1229 flg.

43. Ot.prp. nr. 53 (2002–2003), 7.

nr. 169 artikkel 14,⁴⁴ noe som gjorde at flertallet i justiskomiteén (alle unntatt FrP og SV), kom til at det også måtte finne sted en rettskartlegging på den umatrikulerte grunnen i Finnmark. Flertallet la samtidig til grunn at det nye eierskapet kunne være av midlertidig karakter.⁴⁵

TRÅDER DET KUNNE VÆRT NØSTET VIDERE PÅ

Eldre kilder

Tross de utrednings- og forskningsmessige nyvinninger som ble oppnådd fram til finnmarksloven trådte i kraft, har verken offentlige utredninger eller selvstendig historisk eller rettsvitenskapelig forskning vært i stand til å framskaffe like håndfast dokumentasjon på eksistens av et eldre privat eierskap til land og vann i Finnmark som det Kaisa Korpjiaakko-Labba gjennom sitt doktorgradsarbeid har påvist for svensk lappmark.⁴⁶ Fravær av slik dokumentasjon har bidratt til at rettsutredere ikke har behøvd å forholde seg til vitnesbyrdene om et eldre, lokalt eierskap som *eiendomsrett i alminnelig forstand*. At finnmarksloven § 5 om at «[s]amene har kollektivt og individuelt gjennom langvarig bruk av land og vann opparbeidet rettigheter til grunn i Finnmark» knapt nok har fått praktiske følger for så vel forvaltningen som rettsavklaringen, er et eksempel på det.⁴⁷

Selv om det ikke er framskaffet så håndfast dokumentasjon på et tidlig eierskap som det jurister vanligvis krever for at det skal kunne tillegges vekt som bevis i rettsprosesser, er det imidlertid trukket opp mange tråder som samlet framstår som et solid indisium på slike eiendommers eksistens. Disse trådene oppfordret til videre forskning.

En slik tråd er *major Peter Schnitlers* grenseeksaminasjonsprotokoller fra 1742–45 som ble nedtegnet som en del av undersøkelsene fra norsk-dansk side forut for grenseforhandlingene med Sverige.⁴⁸ De gir et godt bilde av bruken av «land og vann», herunder også rettsoppfatninger og befolkningssammensetninger; alt av betydning for å kaste et lys over tidligere tiders retts- og eiendomssituasjon. Schnitler skrev bl.a.:

Om Finnerne [samene] i Almindelighed er at merke, at de ere de rette og ældste Indvaanere af Finnmarken, og paaholdne af deres gamle Skikke, saaledes bruge de deres særdeles Klæde-Dragt, gamle Sæder og Tungemaal [...].

Saaledes ere de Norske Søe-Finner de, som sidde inde i Fiordene paa Fiord-Bræddene, nærende sig af Fiskerie derinde, af Skøtterie paa de nærmeste Fielde, de have og ferske Vande i Fjeldene at fiske i, og Bierke-Skov til Brændsel, de holde nogle Køer, Faar og endeel tamme Reen, men bruge ingen Ager-Dyrking [...]. Saadan en Søe-Finn har nu gemeenlig sin Sommer- og

44. Graver og Ulfstein 2003.

45. Innst. O. nr. 80 (2004–2005), s. 18.

46. Korpjiaakko-Labba 1989/1994.

47. Finnmarkskommisjonen har fullført fem feltutredninger, Finnmarkskommisjonen 2012, 2013a, 2013b, 2014 og 2015. Om vi ser bort fra et særegent tilfelle, Gulgo fjord (Finnmarkskommisjonen 2015, s. 163–172), har ikke kommisjonen påvist kollektivt samisk eiendomsrett i noen av disse feltene. Den har heller ikke påvist kollektive bruksrettigheter utover det som alt er anerkjent i finnmarksloven, om vi ser bort fra et annet særegent tilfelle, også det i Gulgo fjord, se Finnmarkskommisjonen 2015, s. 172–173. Forvaltningsmessig er det få forskjeller å spore i forhold til da Statskog SF forvaltet grunnen i Finnmark.

48. Schnitler 1742–1745.

Vinter-Bye, som han i eet Aar omskifter. Sin Sommer-Bye har han gerne ude i Fiorden for Fiskeriets Skyld, sin Vinter-Bye inde ved de nærmeste Fielde, for Bierke-Skovens, og for Moesens Skyld, at have Brændsel, og Foder til Creaturene [...].⁴⁹

Sammenholdt med beskrivelsen av «Nordmænd, ... som beboe Øerne, og den Halv-Øe Omgang, nogle af dem sidde og paa Søe-Kanten imellem Fiordene», viser Schnitlers nedtegnelser at sjøsamene ennå på midten av 1700-tallet var så godt som enerådende langs fjordene av Finnmark,⁵⁰ og at de hadde en altomfattende, fast og forankret bruk av utmarksressursene med et velfungerende forvaltningssystem basert på sesongvise flyttinger.

Illustrasjon 1: I følge Schnitler livnæret sjøsamene i Finnmark seg av fiske i fjordene, jakt og ferskvannsfiske på fjellet og et enkelt fehold kombinert med hold av tamrein. Foto: Anders Beer Wilse. Norsk Folkemuseum/Nasjonallbiblioteket.

Sorenskriver Hans Paus' innberetning om *Finmarkens økonomiske tilstand* fra 1769, som kan betraktes som et forarbeid til 1775-resolusjonen,⁵¹ er også et viktig bidrag til forståelse av datidens rettsforhold.⁵² I innberetningen, som ble ferdigstilt i 1769, heter det:

[Søe-Finnerne] boe ved Søe-Stranden inde udi Fiordene udi smaa Jordhytter, Gammer kaldte ... hvis Vinterføde de have udi dette Commune Land, taget sig Enge-Stykker inde udi Fiordene meget

49. Schnitler 1742–1745, bind III, s. 113 [56].

50. Schnitler 1742–1745, bind 1 s. 400–401 hvor det framkommer at det i *Angsnæss Finne-Capell*, et av fem kirkesogn under Vardø Prestegjeld (indre del av Varangerfjorden), av 144 familier er 130 Norske Søe-Finner inkl. Qvæner og 14 Norske Field-Finner.

51. Bull 2014, s. 7.

52. *Hans Paus* (1710–1770) var født og oppvokst i Finnmark. Fram til han ble sorenskriver i Finnmark i 1753, hadde han et omfattende juridisk og historisk forfatterskap, bl.a. Paus 1750 og 1760. Paus er kjent for *Samling af gamle norske love* (2 bd., København 1751–52), se Hans Paus i Store norske leksikon, https://snl.no/Hans_Paus [lest 27.04.2016].

uliige, saa at mange til 2 á 3 Kiør have Engeslätter, som kunde føde 9 á 10 Kiør, [...]. Disse have altid tvende Boepladse, nemlig et Vinter-Sæde og et Sommer-Sæde. Vinter-Sædet er der, hvor de have deres bedste Engeslätter, og fløtte de did, saasart de om høsten have indhøstet deres Høe, forblivende der til om Foraaret, da de fløtter hen paa et andet Stæd hvor der kan være Skov og Sommer Føde for deres Creature, hvilket Stæd de kalde deres Sommer-Sæde, og kan synes fornøden, paa det deres Creature icke skal afæde Sommergræsset paa deres Enge.⁵³

Paus' innberetning viser at fjordbefolkningen – sjøsamene – utøvde en individuell bruk av jorda med engslätter og faste sommer- og vinterboplasser.

I ettertid kan det spørres om hvorfor Schnitlers og Paus' beskrivelser ikke ble tatt i betraktning når myndigheter, historikere og rettsvitere på 1800- og 1900-tallet slo fast at Finnmark hadde vært statens eiendom «lige fra den ældste Tid». Både Schnitler og Paus beskriver en fast og systematisk bruk som man vanskelig kan tenke seg uten at det forelå klare forestillinger om rettigheter til bruk. Selv om begrepet «eiendom» ikke nødvendigvis var naturlig å nytte for Schnitler og Paus, jf. drøftingen av begrepet ovenfor, er det ikke usannsynlig at man i dag ville ha kommet til at folket Schnitler og Paus beskrev, eide områdene de brukte.⁵⁴

Å gi noe eksakt svar på spørsmålet som er reist i forrige avsnitt er vanskelig, men det kan vel antas at noe av forklaringen ligger i den da rådende fornorskingspolitikken, som utvilsomt ville stå på tryggere grunn om det ikke kunne påvises at den sjøsamiske befolkningen hadde hatt et eget eierskap og forvaltningssystem til grunn langs fjordene i Finnmark.

At statens eierskap til jorden i Finnmark ikke var uproblematisk i det sjøsamiske samfunn, framgår av uttalelsen til den kommende samiske stortingsmannen *Isak Saba* fra Varanger, som uttalte: «Vil ikke gresset vokse like bra på enga, om man taler norsk eller samisk? Holder det ikke med at samene må kjøpe den jord som fra gammelt av har vært deres egen?»⁵⁵

At Sabas opposisjon, som hadde et retorisk preg, ble neglisjert av myndighetene i den strenge fornorskingstiden tidlig på 1900-tallet, trenger man ikke å undre seg over. Selv om fornorsking ikke var uttalt politikk etter andre verdenskrig, bør man heller ikke undre seg over at uttalelsen til *Samisk råd for Finnmark* fra 1956 ikke fikk vesentlig betydning for landrettighetsspørsmål. I uttalelsen het det: «Samer lever i den sikre overbevisning om at høyfjellet og nes og øyer ute ved kysten som de har hatt bruksrett til i uminnelige tider, ikke har vært herreløst, men tilhørt samene.»⁵⁶

Sett i ettertidens lys er det heller ikke grunn til å undre seg over at Tønnesen og andre forskere som arbeidet med disse spørsmålene på 1960-, 70- og 80-tallet, ikke kom lenger

53. Paus 1769/1908, s. 12.

54. Høyesterett i Svartskog-dommen i Rt. 2001 s. 229 flg, hvor førstvoterende på s. 1252 uttaler at «den altomfattende bruken som er beskrevet foran, [må] få større rettslige konsekvenser: Hadde en tilsvarende bruk vært utøvd av personer med annen bakgrunn, ville den ha avspeilt at de mente å eie området. Samene, som har utgjort den dominerende del av Manndalens befolkning, har derimot med sin kollektive ressursutnyttelse ikke samme tradisjon for å tenke på eiendomsrett».

55. *Sagai Muittalægje* 01.03.1906, gjengitt etter Steinar Pedersen, Statens eiendomsrett til grunnen Finnmark – en del av den interne «kolonihistorie», *Samer og nordmenn: Temaer i jus, historie og sosialantropolog*, Harald Eidheim (red.), Oslo 1999 s. 37. Uttalelsen må ses i sammenheng med at reglement til lov 22. mai 1902 nr. 7 om afhændelse af statens jord og grund i Finnmarkens amts landdistrikt § 2 stilte krav om å beherske norsk og benytte det i daglig tale for å kunne erverve jord fra staten.

56. Se Innstilling 1959 (fra Samekomiteen). *Samisk råd for Finnmark* ble etablert 1953 av Finnmark fylkeskommune. Uttalelsen ble vedtatt som sak 8/1956 på rådmøtet 27.–29.03.1956.

enn til å reise spørsmål ved statens eierskap. Selv om fornorskingstiden per definisjon var over, var fagmiljø, fagtradisjon og beslutningstakere fortsatt preget av 100 år med assimilasjonspolitik. Det kan f.eks. vises til at *Samekomiteen* (av 1956) foreslo at det burde overveies å innføre konsesjonsvilkår for kjøp av jord i Finnmark som ga samer fortrinnsrett.⁵⁷ Dette ble avvist av utvalget som forberedte jordsalgsloven (for Finnmark) som ble vedtatt i 1965.⁵⁸ Lovutvalget fikk støtte fra departementet, som uttalte: «Samenes rettigheter må respekteres i enhver sammenheng. Men departementet antar, som utvalget, at det ikke er behov for å instituere noe fortrinn for samene til kjøp eller feste av jord.»⁵⁹

Forskning utført for Samerettsutvalget

Det er derimot med en viss undring man kan registrere at forskningen som fulgte i tiårene etter Tønnesen, og som i stor grad ble utarbeidet som bidrag til Samerettsutvalgets arbeid og dermed også til den påfølgende rettsavklaringsprosessen i Finnmark, ikke er blitt viet større oppmerksomhet i tiden *etter* at finnmarksloven trådte i kraft. For å synliggjøre dette, er det tilstrekkelig å peke på to av de utredningene som ble utarbeidet som bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget i 2001. Det er arbeidene til *Allan Kristensen* og *Steinar Pedersen*.⁶⁰

Kristensens studie inneholder en rekke funn. Med henvisning til tingbøker fra Varanger fra 1680-årene, viser han at jaktretten har ligget eksklusivt til siidaene og at tvister har oppstått som følge av at fjellsamer har jaktet på områdene til sjøsamene. Selv om han ikke bruker begrepet eiendomsrett, anfører Kristensen at dette innebar at «sjøsamene har ment seg eneberettiget til denne bruken».⁶¹ Kristensen påviser også at det var store regionale forskjeller når det gjaldt anvendelsen av 1775-resolusjonen. Mens det i Vest-Finnmark var blitt matrikulert jord til hele 629 boplasser på 1790-tallet, ble resolusjonen ikke fulgt opp i Øst-Finnmark. Her forvaltet lokalbefolkningen ennå ved inngangen til 1800-tallet selv bruken av naturressursene. Kristensen forklarer dette på følgende måte:

Det faktum at jordutvisningsresolusjonen av 1775 i så liten grad fikk betydning i Øst-Finnmark, tror jeg må ses i sammenheng med de rådende sedvanene. Samene viste hvilke engsletter de kunne bruke, og hvilke naboene brukte. Sedvanen med kollektiv bruk kunne altså brukes for å fordele engslettene, og dermed forelå det ikke noe utpreget behov for å få avklart enkeltpersoners rett til jordstykker.⁶²

De regionale forskjellene kan trolig også forklares i at amtssete for Finnmark i perioden 1738–1814 lå i Alta, hvoretter det ble flyttet til Tromsø,⁶³ dagsreiser unna Øst-Finnmark.

Steinar Pedersen har i sitt bidrag belyst myndighetenes oppfatninger om eiendoms- og bruksrettsforhold i Finnmark i første halvdel av 1800-tallet. Muligheten til innsikt i eierfor-

57. Innstilling 1959, s. 35.

58. Innstilling 1962, s. 15.

59. Ot.prp. nr. 48 (1963–1964), s. 12.

60. Pedersen 2001 og Kristensen 2001.

61. Kristensen 2001 s. 45.

62. Kristensen 2001 s. 52. Rent formalistisk skulle handelsforordningen av 1778, som jeg kommer tilbake til nedenfor, skape et behov for å få beskrevet og bekreft jordstykker i privat eie.

63. Amtssetet ble i 1866 lagt til Hammerfest da Senjen og Tromsø fogderi ble utskilt fra Finnmark som eget amt. Fra 1889 har amtmannen, senere fylkesmannen, hatt sete i Vadsø, se Bottolfsen, Gorter-Grønvik og Niemi 1988, s. 14–16.

holdene på denne tiden oppsto som følge av at de nye styresmaktene ville ha en oversikt over landets gods og eiendommer etter at unionen med Danmark ble oppløst i 1814. På 1820-tallet ønsket Stortinget å kartlegge statens eiendommer, noe som bidro til at man fikk grundige, landsomfattende klassifikasjoner og oversikter over disse. Stortingets interesse for statens eiendommer resulterte i lov av 20. august 1821 «angaaende det beneficerede Gods» som i § 1 sa at alt offentlig jordegods, både statens og det som tilhørte offentlige stiftelser og kirker (benefisert gods), for framtiden skulle bestyres og anvendes i medhold av denne loven.

Loven gjaldt således også for statens allmenninger. Men i motsetning til annen statsgrunn, ble det tatt forbehold om at allmenningene ikke skulle være gjenstand for salg. Innhentingene av opplysningene tok lenger tid enn forventet, og i 1824 framsatte Stortinget et krav om fortgang i arbeidet – nå med en mer omfattende spesifisering, idet Stortinget ville ha en «[f]uldstændig Fortegnelse over de Staten tilhørende Eiendomme og sammes nutidige Anvendelse, det være sig Jordegods, Skove, Almindinger, Værker, Fabrikindretninger [...]». ⁶⁴

Finansdepartementet fulgte dette opp ved å beordre amtmennene til innen utgangen av 1824 å sende inn «[...] fuldstændige Oplysninger om de i Amtsdistriktet værende Almindinger». I denne sammenheng er det interessant å se hvordan myndigheter på amts- og fogdenivå vurderte spørsmålene omkring eiendoms- og bruksrettigheter. For Finnmark påla amtmann *Johan C. Krogh*, som hadde sete i Tromsø, fogdene å redegjøre for statens allmenninger, hvorefter fogden sendte ordren videre til lensmennene. Resultatet av undersøkelsen ble at amtmannen i nokså vage formuleringer konkluderte med at det eksisterte «Staten tilhørende Almindinger» i Vest-Finnmark, og at lokalbefolkningen hadde rettigheter til hogst og beite – som i landet for øvrig. Pedersen synliggjør også responsen fra fogden i Øst-Finnmark. Til forskjell fra hans kollega i vestfylket, så ikke fogden noen hensikt i å sette lensmennene i arbeid for å kartlegge om staten eide allmenningsgrunn eller annen eiendom. Ifølge Pedersen kom det av den helt klare oppfatningen fogden selv hadde av hvordan statens eiendomsrett til allmenningene var. I et kortfattet brev til amtmannen, skrev han: «[F]orsaavidt Øst-Finn. betræffer, skulde jeg herved give mig den Frihed at indberette at saavidt mig bekiendt, existerer ingen Staten tilhørende Almindinger [...]». ⁶⁵

I 1825 mente altså statens representant at staten ikke eide allmenningsgrunn i Øst-Finnmark. ⁶⁶ Opplysningen fra fogden kunne knapt nok ha vært kontroversiell. I motsetning til for Vest-Finnmark, noterte amtmann Krogh i journalen over innkomne saker kun at fogd Nielsen «melder at i Øst-Finnmarken ikke eksistere nogen Staten tilhørende Almindinger». ⁶⁷

Etter å ha gått gjennom departementets vurdering av de innkomne svarene, konkluderer Pedersen med at det i Finnmark i 1825 eksisterte en form for statsallmenninger med bruksrett for allmuen i Vest-Finnmark, allmenninger uten definert eier i Øst-Finnmark samt avgrensede statseiendommer i Vest-Finnmark. På personnivå hadde man i tillegg jordbrukseiendommer med bruksrett for private gjennom amtsseddelordningen, jordbrukseiendommer eid av private ved gratis skjøte, og jordplasser brukt uten noen formell offentlig godkjenning.

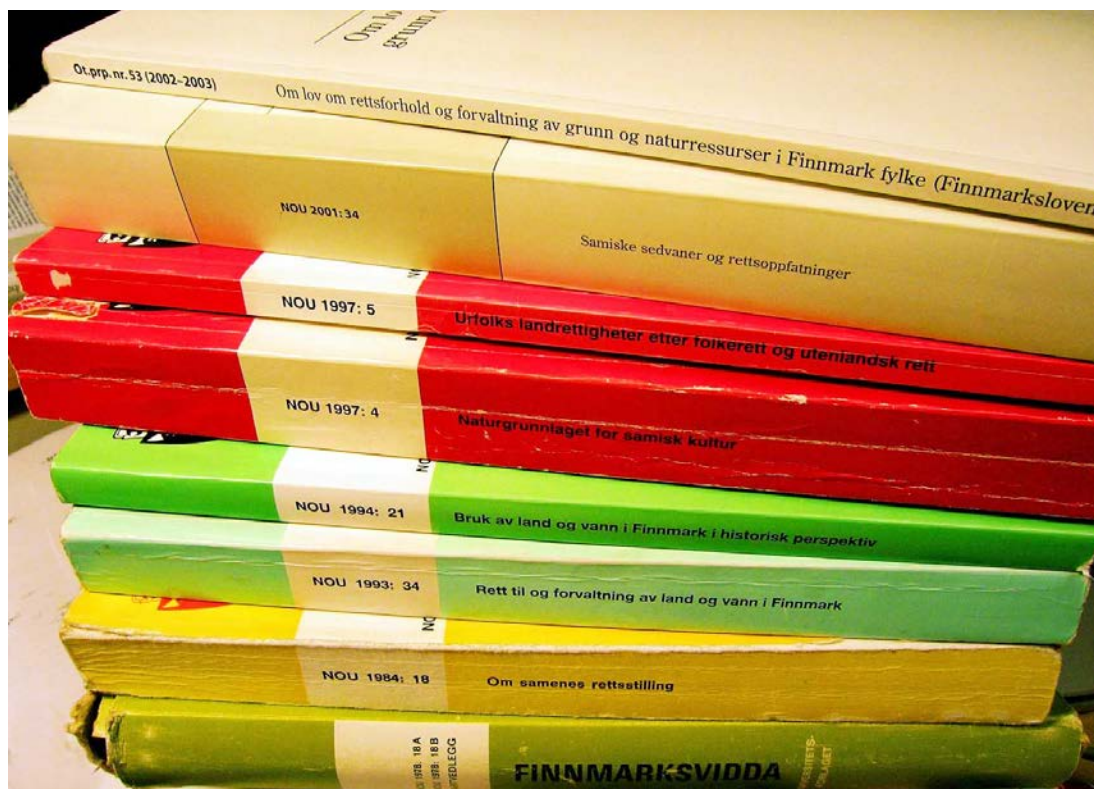
64. Pedersen 2001, s. 300.

65. Pedersen 2001, s. 302.

66. Jf. definisjonen av allmenning, slik gjengitt fra Tønnesen og Meinich Olsen ovenfor.

67. Pedersen 2001, s. 302.

Illustrasjon 2: Samerettsutvalget og dets ad hoc grupper har produsert omfattende forskning fra 1980-tallet og fram til finnmarksloven ble vedtatt. Foto: Øyvind Ravna.

Pedersen fortsetter med å vise at det i Finansdepartementet hersket usikkerhet om eienomsforholdene. Han konkluderer etter det med at det er mye som tyder på at staten på midten av 1820-tallet ikke anså seg som eier av grunnen i Finnmark, på samme måte som i dag.⁶⁸ Pedersens analyse støttes langt på vei av konklusjonene til Kristensen, som viser at statlig jordutvisning og registrering på denne tiden i all hovedsak hadde foregått i Vest-Finnmark.

Ut over å analysere korrespondansen mellom sentrale statlige myndigheter og myndigheter på amtsnivå, leverer Pedersen også en oppfordring til videre rettshistorisk forskning ved å vise til en «Finnmarkskommisjon» som var i funksjon i 1826. Denne kommisjonens undersøkelse av «Landvæsenet» innehar opplysninger om jordforholdene i Finnmark som ber om ytterligere undersøkelser, noe Pedersen påviser med å peke på at kommisjonen foreslo at fellesskapet av engslatter burde utskiftes mellom staten og bygdefolket. Rammene for Pedersens arbeid gjorde imidlertid at han ikke kunne gå dypere inn i dette den gang.⁶⁹

Kristensen og Pedersen har levert bidrag til andre og mer nyanserte oppfatninger om eier- og bruksrettsforholdene i Finnmark enn de inntil da dominerende, både i historisk tid og i dag. Det har i liten grad blitt fulgt opp. Om årsaken til at disse forskningsarbeidene ikke har fått større oppmerksomhet skyldes svakheter i forskningen, metodisk eller på

68. Pedersen 2001, s. 305.

69. Pers. medd. Steinar Pedersen [28.10.2016].

andre måter, burde det vært kommentert og ledet til ytterligere forskning og etterprøving av det historiske kildematerialet. Det har ikke skjedd.

Gjennom finnmarksloven ble det initiert en rettskartleggingsordning hvor Finnmarks-kommisjonen skal «fastslå omfanget og innholdet av de rettighetene som samer og andre har [til land og vann i Finnmark] på grunnlag av hevd eller alders tids bruk eller på annet grunnlag», jf. finnmarksloven § 5, tredje ledd. Kommisjonen har et selvstendig ansvar for å opplyse saken, jf. finnmarksloven § 32. Man burde dermed kunne forvente at det her ble tatt tak i de mange trådene om rettsforholdene i Finnmark som det allerede var nøstet opp i, innbefattet relevansen av de to undersøkelsene nevnt ovenfor. Det har i liten grad skjedd.

TIDLIGERE UUTNYTTEDE KILDER OM FINNMARKS EIENDOMSHISTORIE

Kirkebøker fra Vadsø kirkesogn

Ved det man best kan kalle en tilfældighet, har *Geir Wulff* på 1990-tallet påvist eksistens av umatrikulerte, private engstykker i Varanger omkring 1780. Selv om disse engstykkene, eller eiendommene, er registrert etter at jordutvisningsresolusjonen av 1775 ble vedtatt, synes de ikke å ha hatt sitt rettslige grunnlag i den eller andre akter som kunne understøtte statlig utvisning av jord. Funnene til Wulff har skjedd i forbindelse med slektsgransking hvor opplysningene framkommer i kirkebøker fra Vadsø kirkesogn. Bakgrunnen for at opplysningene finnes i kirkebøkene, er en handelsforordning fra 1778⁷⁰ som i likhet med 1775-resolusjonen må ses i sammenheng med tiltak som ble iverksatt for å bedre næringsliv og handel i Finnmark på 1770-tallet. Forordningen satte i § 41 krav om dokumentasjon på eiendom gjennom utdelingsbrev eller plasseddel før ekteskap kunne inngås.⁷¹ Wulff viser til to konkrete eksempler fra kirkebøkene:

Den 4. august 1787 ble trolovet i Nesseby skolehus «Find Ungkarlen Hendrich Samuelsen med Find Pigen Karen Pedersdtr., begge af Thanen: [...] Faderen Samuel Clemets: da Sønnen ingen Jordsæddel kunde fremvise, bevidnede i Forlovernes Paahør, han havde givet der sin Sønn, følgende GræsEnger, 1. Baartte-gjedde, 2. Aijo-gjedde». «Ægtevigde udi Næssebye kirke den 5.de ejusdem.»⁷²

Fredagen den 11. Augusti [1780] anmeldte sig til Trolovelse Ungekarl: Tudekas Pedersen med Pigen: Karen Pedersdtr., [...] Paa Spørsmål: Om de havde Engeslotter? svartedes: Nej. Men da Jeg [presten A. Porsanger] derom gjorde Indsigelse i denne begiærte Trolovelse – producerede Fæstemandens Fader Peder Nielssøn, i Hammernæs, en Atteste fra Hr. Landmaaler Giørup, saa lydende: «At Peder Nielssøn Find, boende i Hammernæs-Bøygde, er Eyer af efterfølgende Slotter: 1. Kiarakjok. 2. Aslakvottesaje. 3. Adolagiedde. 4. Saltjavrag-giedde. 5. Øver-Lappo. 6.

70. Forordning om Den Finmarkske Taxt og Handel, 20 Aug 1778, se Schou 1795, s. 75 flg.

71. § 41 lød slik: «Ingen Præst maae, under 10 Rdlrs Straf, i Finmarken ægtevie nogen Ungkarl, med mindre han fremviser at ham rettelig tilhørende Jord-Uddelings-Brev, paa de Steder hvor Jord-Inddelingen allerede er skeet, eller Plads-Seddel fra Amtet paa Jordsudviisning enten af brugbar Eng eller Rydning til fast Bopæl, hvor saadan en Nyegift sig kan nedsette og have nogen Jordbrug til hielp med Fiske-Søgningen», gjengitt etter Schou 1795, s. 97. Res. 29.4.1790 opphever bestemmelsen.

72. Vadsø sokneprestkontor (1764–1821), s. 644. Transkripsjon gjengitt fra brev fra Geir Wulff til Steinar Pedersen, 08.09.1998. I dag har Registeringssentral for historiske data (RHD) transkribert denne teksten, se <http://www.rhd.uit.no/kirkebok/kbliste.aspx?kb=v&rr=47333> [lest 23.01.2017]

Fuiknjarg. 7. Aurobake, og af bemældte Slotter skyldsæt for Foring til 6 Faar, bevidnes. [...] Wadsøe, den 10.de Augusti 1780. O. N. Giørup. Landmaaler i Østfinmarken».⁷³

Da Peder Nielssøn Find erklærte at han overdro halvparten av sine engslåtter til sønnen Tudekas Pedersen, fant presten Anders Porsanger⁷⁴ at vilkårene for vielse var til stede. Paret ble så trolovet i prestens stue i Vadsø. Som vi ser, la ikke presten vesentlig vekt på kravet til «jordutvisningsbrev» eller «plasseddel», slik forordningen krevde, men tolket bestemmelsen i videre og aksepterte annen dokumentasjon på eiendom ved inngåelse av ekteskap.

Wulff omtaler kort sine funn i en artikkel i avisen *Sågat* i 1993.⁷⁵ I brev til Steinar Pedersen fem år senere redegjøres det for det samme, samtidig som det reises spørsmål om behov for forskning på dette.⁷⁶ Her påpeker Wulff dessuten at det ikke er tinglyst amts-skjøte på noen eiendommer i Øst-Finnmark før år 1800, hvoretter han skriver:

På tross av dette har landmåler Giørup beviselig vært i aktivitet i Øst-Finnmark omkring 1780 og utstedt en rekke attester på privat eiendomsrett. Noen av disse attestene er inntatt i kirkeboka, som dermed gir sterkt bevis for eksistensen av privat eiendomsrett (merk uttrykket «Eyer» i landmålerattesten), uten tinglysning av amtsskjøte, eller registrering i matrikkel eller panteregister.

Eiendomshistorien fra Finnmark forteller at landmåleren i Øst-Finnmark lyktes dårlig i sitt arbeid med å matrikulere og utvise jord. Det kan f.eks. vises til Steinar Pedersen, som med henvisning til Lars Hess Bing (1796) synliggjør at jordutvisningen i Øst-Finnmark ikke gikk særlig bra.⁷⁷ Ser vi på originalkilden, skriver Hess Bing:

I Øst-Finmarken blev Jorddelingen til visse Boepladse igjen ophævet, formedelst de dermed forbundne Vanskeligheder, som flød af Landets Beskaffenhed, Indbyggernes Tænkemaade og omflakkende Levemåde, den de ikke paa den Tid være at formaae til at omvexle med faste Boepæle, saa at alt-saa Jorddelingen vilde være unyttig. I Vest-Finmarken derimod gik den frem, og blev fuldført i Aar 1789 over alle til den Tid opryddede og indtagne Jorder eller Engesletter, og Eiendoms Skiøder paa de uddeelte Pladse bleve givne. Derved er nu matrikulerede Jorder til 629 Boepladse [...].⁷⁸

Tross antatt slett arbeid fra landmåler Ole Nikolaj Giørup, landes beskaffenhet og innbyggernes omflakkende levemåte, eksisterer det altså likevel nedtegnelser om umatrikulerte eiendommer i kirkebøkene fra 1780-tallet. Det er mulig at noen av svarene kan ligge i forholdet mellom handelsforordningen av 1778 og jordutvisningsresolusjonen av 1775, hvor § 41 i forordningen kan ha vært ment som et virkemiddel for å bidra til økt jordutvisning framfor å skulle bidra til at ektemannen hadde jord til å forsørge familien. Men selv et positivt svar her vil ikke forklare eksistensen av de umatrikulerte eiendommene.

73. Vadsø sokneprestkontor, (1764–1821), s. 632–633. I transkripsjonen til Wulff står det L. U. Giørup. Dette er korrigert etter telefonsamtale med Wulff 27.10.16. I dag har Registeringssentral for historiske data (RHD) transkribert denne teksten, se <http://www.rhd.uit.no/kirkebok/kbliste.aspx?kb=v&rr=47339> [lest 23.01.2017].

74. Anders Porsanger (1735–1780) var født i Olderfjord i Finnmark og var av sjøsamisk ætt. I 1761 tok han teologisk embetseksamen og ble dermed den første same med universitetsutdanning, se Grankvist 2009.

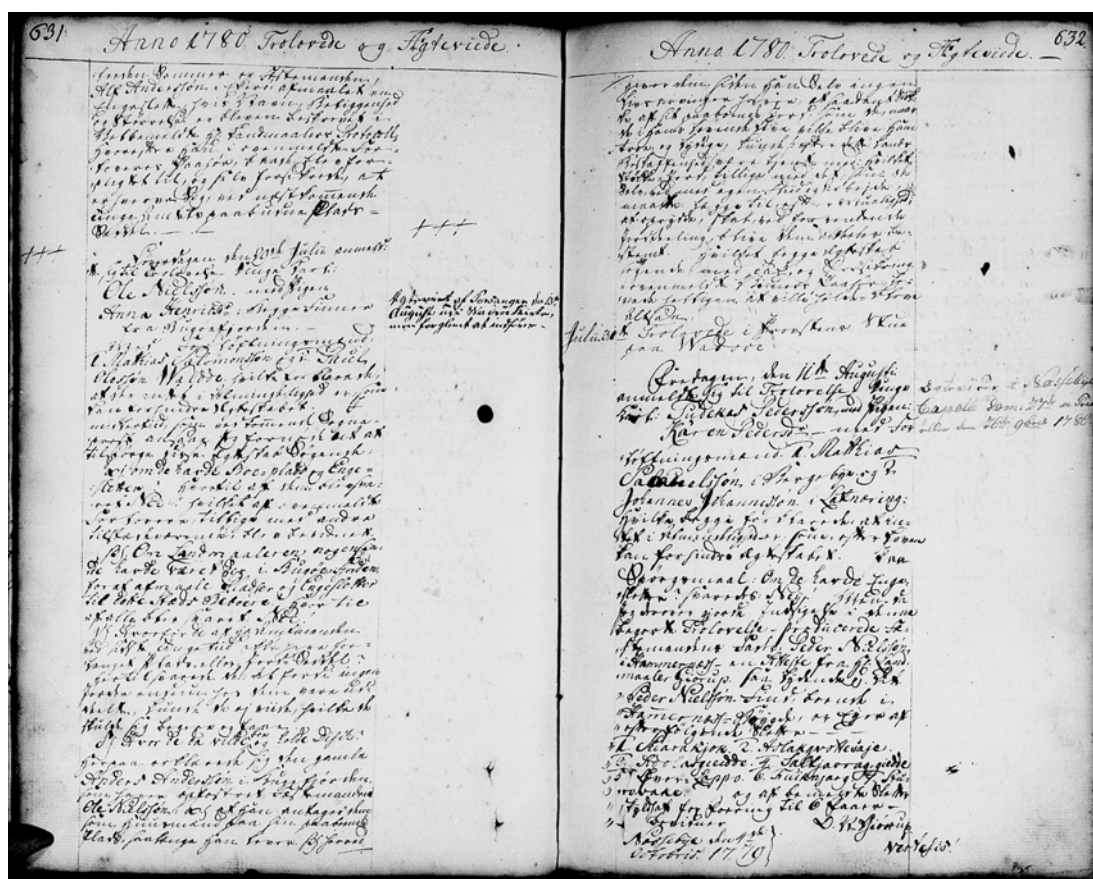
75. Sågat nr. 45, 23.06.1993, s. 6.

76. Brev fra Geir Wulff til Steinar Pedersen, 08.09.1998.

77. Pedersen 1994, s. 75.

78. Bing 1796, s. 146–147.

Illustrasjon 3: Side 631–632 i Kirkebok for Vadsø sokneprestkontor (1764–1821). Digitalarkivet.

Videre kan det reises spørsmål ved rollen til landmåleren, ut over å rubrisere hans arbeid som utilfredsstillende. Giørup ble beskikket som landmåler i Øst-Finnmark 18. juni 1778, en stilling han hadde til 1784 da han ble konstituert som handelsbestyrer i Vardø.⁷⁹ Det framstår som merkelig at han tross seks års arbeid ikke var i stand til å utvise en eneste eiendom som kunne matrikuleres, sett i forhold til at hans kollega i Vest-Finnmark hadde matrikulert hele 629 boplasser i perioden fram til 1789. Ut over nevnte kirkebøker, finnes det heller ikke spor etter hans arbeid i protokoller eller andre nedtegnelser. Kan det ligge en forklaring, slik Kristensen anfører, i at dette «må ses i sammenheng med de rådende sedvanene. Samene visste hvilke engsletter de kunne bruke og hvilke naboen brukte».⁸⁰ Med andre ord, møtte Giørup et folk som hadde sitt eget sedvanebasert system med eiendoms- og bruksrettigheter, noe som gjorde arbeidet hans vanskelig og som begrenset det til å dokumentere eksisterende eiendommer ved inngåelse av ekteskap? Når Bing i samtidskildringen fra 1796 forklarer stans (og opphevelse) i folkets «Tænkemaade og omflakkende Levemaade, den de ikke paa den Tid være at formaae til at omvexle med faste Boepæle, [...]», kan man ikke se bort fra at han nettopp siktet til slike forhold.

Forholdene som rådet i Øst-Finnmark på det eiendomsrettslige området i årene da jordutvis-

79. Se Dansk Demografisk Database: http://www.ddd.dda.dk/nygaard/visning_billed.asp?id=113603&sort=e og Chr. IV <http://chr4.dk/index.php/vardo-handelssted> [lest 26.10.2016]. Se også Niemi 1983, s. 470.

80. Kristensen 2001, sitert ovenfor.

ningsresolusjonen av 1775 skulle realiseres, ber om nærmere studier. Rammene for denne artikkelen har gjort at dette ikke har vært mulig i sin fulle bredde. En henvendelse til Registeringssentralen for historiske data (RHD) ved UiT Norges arktiske universitet i april 2016 om å transkribere et større antall sider av kirkebøker fra Vadsø sokneprestkontor, har imidlertid avdekket at *umatrikulerte eiendommer var regelen* og ikke unntaket når ekteskap skulle inngås på 1780-tallet.

Eksempelvis framgår det at da Niels Knudssøn og Malena Alfsdatter ble trolovet 18. september 1779 i Vadsø, framla «Fæstemanden [...] Hr. Landmaaler Giørups Attest om, at eje en Enge Slette».⁸¹ Også da Peder Olesson ble trolovet med Agnes Hansdr. 13. oktober 1779 samme sted, ble det framlagt attest om «ejende Engesletter af Hr. Landmaaler Giørup».⁸² Det framgår også at amtmann Hejberg ga «Attest om Ejende Engesletter» i et dokument datert Alten Gaard 24.10.1780 i forbindelse med at Mathias Olsøn ble trolovet med Ragnhilde Michelsdr. i Næssebye 21. nov. 1780.⁸³ Betegnelsene som her brukes er ikke i samsvar med de begrepene som er nyttet i handelsforordningen § 41, noe som kan være et indisium på at vi har å gjøre med andre eiendoms kategorier enn de som etterspørres i forordningen.⁸⁴ Fra 1781 ser man at betegnelsen «jordsæddel» blir brukt som betegnelse på den bekreftelse amtmannen gav, en betegnelse som heller ikke finnes i nevnte § 41.

Det jeg har gjengitt her er bare noen eksempler. Kirkebøkene for Vadsø 1779–1790 inneholder mange bevitnelser på eiendommer, bekreftet av landmåler, sokneprest eller amtmann, fra tiden før det er dokumentert at det er utvist jord i medhold av 1775-resolusjonen i dette området. For de som vil studere dette nærmere, er kirkebøkene nå tilgjengelig i transkribert form på sidene til Registeringssentralen for historiske data.⁸⁵

Finnmarkskommisjonen av 1826

At det eksisterte umatrikulerte eiendommer i Varanger-området et par tiår senere, og før de første eiendommene ble utvist i medhold av 1775-resolusjonen, framgår av protokollen til Finnmarkskommisjonen av 1826.⁸⁶ Kommisjonen holdt møter langs kysten av Finnmark, hvor den fikk embetsmenn, handelsfolk og allmue, samer innbefattet, i tale. På møtene ble spørsmålene til de frammøtte organisert etter en fast oppsats hvor punkt 5, «Landbruget angaaende», utvilsomt er det mest interessante i vår sammenheng. Opplysningene som her framkommer, understøtter opplysningene i de ovennevnte kirkebøker og tilsier at eiendomshistorien i Finnmark bør betraktes i et nytt lys.

81. Registeringssentralen for historiske data, UiT Norges arktiske universitetet, <http://www.rhd.uit.no/kirkebok/kbliste.aspx?kb=v&rr=47367> [lest 23.01.2017] Original tekst: Vadsø sokneprestkontor, (1764–1821) s. 629, se <https://media.digitalarkivet.no/view/9792/165> [lest 26.10.2016].

82. Registeringssentralen for historiske data, <http://www.rhd.uit.no/kirkebok/kbliste.aspx?kb=v&rr=47378> [lest 23.01.2017]. Original tekst: Vadsø sokneprestkontor, (1764–1821) s. 634, se <https://media.digitalarkivet.no/view/9792/167> [lest 26.10.2016].

83. Registeringssentralen for historiske data, <http://www.rhd.uit.no/kirkebok/kbliste.aspx?kb=v&rr=47356> [lest 23.01.2017] Original tekst: Vadsø sokneprestkontor, (1764–1821) s. 634, se <https://media.digitalarkivet.no/view/9792/167> [lest 26.10.2016]. s. 629 og 634. Transkribert av Registeringssentral for historiske data, UiT Norges arktiske universitetet.

84. Jf. betegnelsene «Jord-Uddelings-Brev» og «Plads-Seddel».

85. Vielser i Vadsø prestegjeld fra 1779 til 1790 finnes nå hos RHD; fra <http://www.rhd.uit.no/kirkebok/kbliste.aspx?kb=v&rr=47329> til <http://www.rhd.uit.no/kirkebok/kbliste.aspx?kb=v&rr=47400>

86. Forhandlings Protocol 1826. Protokollen forelå i 2014 i transkribert form, <http://xml.arkivverket.no/diverse/forhandprofinnmarkkomm1824-30.pdf> [lest 23.01.17].

Fra møtene i Vardø og Vadsø henholdsvis 3. og 7. juli 1826, finnes nokså likelydende opplysninger om at det ikke eksisterte skyldsatt jord i sognet. For Vardøs vedkommende opplyses det at den jord som ble nyttet til slått ble brukt «uden Adkomst»,⁸⁷ mens det for Vadsøs del knapt berettes om slåttebruk.⁸⁸ Fra møtet på handelsstedet Mortensnes i Nes-seby 10. juli 1826, finnes det imidlertid mer omfattende informasjon om eiendomsforholdene. Kommisjonen ble her forklart at ingen i sognet hadde «Kongl Skjöde paa sin Jord»:

[D]erimod have endeel af Beboerne paa den nordre Side af Fjorden faaet deres Jorder opmaalte og skyldsatte. Mange i Sognet bruge forøvrigt Jord uden at have Amtsseddel eller Kgl Skjöde paa samme.⁸⁹

Opplysningene viser at selv om ingen av sognets beboere hadde kgl. skjøte på sin jord,⁹⁰ hadde en del fått jorda oppmålt og skyldsatt, noe som bekrefter det som var protokollert i kirkebøkene fra Vadsø. Her finner vi altså dokumentasjon på at det i 1826 eksisterte umatrikulerte eiendommer som ikke var etablert i medhold av 1775-resolusjonen. For øvrig framgår det at sjøsamene i dette sognet ikke flyttet mellom flere boplasser, men hadde en permanent boplass. Man kan også merke seg at foruten fire nordmenn og tre kvener, besto befolkningen utelukkende av samer – som ble anført i liten grad å beherske norsk språk.⁹¹

På møtet på handelsstedet Gullholmen i Tanens sogn 13. juli ble kommisjonen for første gang møtt med beretninger om «[e]iendomsjorder, hvorpaa er udstædt Kgl Skjöder» til sammen 18 i tallet, samtidig som 22 hadde amtssedler. Men også her var «de mange Flere som i Sognet bruge Jord have dertil ingen Adkomst».⁹² Tilsvarende forhold rådet i sognene Lebesby og Kjøllefjord.⁹³ Først da kommisjonen kom til sognene i Vest-Finmark, ble overvekten av jord betegnet som «Eiendoms-Jorder», dvs. jord med kgl. skjøte.

Omtrent halvparten av protokollen inneholder kommisjonens «Betænkning og Forslag». Her er særlig kapittel 3, «Om Landvæsenet», av interesse. I motsetning til fogd Nielsen i Øst-Finmark, var kommisjonen av den oppfatning at usolgt grunn tilhørte staten.⁹⁴ Vel så interessant er det at kommisjonen påpeker at det eksisterte et stort omfang av private engslåtter i utmarka, noe som innebar at «der finder saaledes et Fælleddskab Sted mellem Staten og Eierne af Engstykkerne». *Fellesskap* var datidens uttrykk for jordsameie. Dette fellesskapet var så omfattende at det ble foreslått oppløst i medhold av utskiftingsloven av 17. august 1821. Utskiftingen skulle ifølge loven «skee saaledes, at hver Lodseier faar det som tilfalder ham, saavidt mueligt, samlet paa et Sted».⁹⁵ Kommisjonen konstaterer også at folk i Finnmark hadde fått utvist et stort antall strekninger til «Engmark», omtrentlig beskrevet, og gjerne langt fra hovedeiendommen. Dette hadde medført at ingen nå hadde oversikt over omfanget av disse «tilleggsutmålingene».

87. Forhandlings Protocol 1826, folio 4a–4b.

88. Forhandlings Protocol 1826, folio 7a.

89. Forhandlings Protocol 1826, folio 8b.

90. Kgl. Skjøte ville være en indikasjon på at jord er utmålt i medhold av jordutvisningsresolusjonen av 1775.

91. Forhandlings Protocol 1826, folio 9a.

92. Forhandlings Protocol 1826, folio 11a.

93. Forhandlings Protocol 1826, folio 14b.

94. Forhandlings Protocol 1826, folio 39b.

95. Forhandlings Protocol 1826, folio 39b.

AVSLUTNING

Forskning og utredninger det siste halve århundret har reist spørsmål ved statens eiendomsrett til grunnen i Finnmark. Denne forskningen har framskaffet kunnskap og bidratt til faglige diskusjoner som har ført til at nye kunnskapsdører gradvis er åpnet. Disse har igjen kastet nytt lys over spørsmålene om statens eiendomsrett og dominerende stilling som jordeier i Finnmark, herunder også hvordan den lokale, samiske allmuen oppfattet statens rolle. Kildematerialet for Finnmark består dessuten av dokumenter som ikke er nyttet i vesentlig grad for å undersøke eksistensen av bruks- og eierrettigheter på 1700- og 1800-tallet. Schnitlers eksaminasjonsprotokoller og Paus' innberetning er eksempler på det, likeledes protokollen til Finnmarkskommisjonen av 1826 og kirkebøkene fra Vadsø prestekontor. Når man henter fram disse kildene og legger dem sammen med arbeidene til Tønnesen, Kristensen og Pedersen, framstår dette samlet som sterke indisier på eksistensen av bruks- og eierrettigheter med et selvstendig grunnlag forut og parallelt med implementeringen av jordutvisningsresolusjonen av 1775. At man fra midten av 1800-tallet og utover langt på vei har valgt å se bort fra den nevnte dokumentasjonen, innebærer ikke at disse eiendommene og rettighetene ikke har eksistert.

Illustrasjon 6: Rettskartleggingen i Finnmark. Illustrasjon fra jordskifterettens arbeid.

Foto: Øyvind Ravna.

Rettskartleggingsordningen som ble instituert gjennom finnmarksloven, skal på selvstendig grunnlag utrede retten til land og vann i Finnmark. Framfor å følge opp forskningsbidrag og spor til historiske kilder som kunne belyse ubesvarte spørsmål om eierforholdene, har utrederne her valgt å forholde seg til etablert lære. Unnlatelse av å nytte så vel eldre kilder, slik som Paus og Schnitler eller Friis og Helland, er eksempler på dette. At forskningen

til Pedersen og Kristensen verken er nyttet i sin nåværende form eller fulgt opp gjennom nye undersøkelser, er også en del av dette bildet. Dermed blir ikke funnene i statsarkivene om fogdenes rettsoppfatninger og 1826-kommisjonens forslag om utskifting undersøkt nærmere. Finnmarkskommisjonen hopper i stedet fra 1775-resolusjonen til Finansdepartementets proposisjon fra 1848. Kirkebøker eller andre kilder som er egnet til å dokumentere eksistensen av eiendommer som har eksistert parallelt med statens jordutvisning opp mot vår tid, blir således ikke en del av kildematerialet under rettskartleggingen. I stedet gjentas læren om at «den norske statsmakten på slutten av 1700-tallet anså seg som eier av grunnen i Finnmark, på samme måte som den anså seg som eier av en rekke andre fjell- og utmarksstrekninger i landet».⁹⁶

At så vel relevante forskningsarbeider som kildemateriale ikke er nyttet under rettskartleggingen i Finnmark, gjør at det kan reises spørsmål ved om utredningene har skjedd med nødvendig grundighet. Om så ikke er tilfellet, er det problematisk både i forhold til opplysningsplikten rettskartleggerne har, jf. finnmarksloven § 32, og de plikter Norge har påtatt seg gjennom å ratifisere ILO-konvensjon nr. 169, hvor art. 14 (3) stiller krav om «[t]ilfredsstillende prosedyrer [...] i nasjonal rettsorden for å avgjøre rettskrav knyttet til landområder fra vedkommende folk». For å utgjøre en tilfredsstillende prosedyre, må utredningene være grundige og uavhengige.⁹⁷ Nødvendig grundighet er også avgjørende for at Finnmarks befolkning skal ha tillit til arbeidet og slå seg til ro med resultatene.

Oppsummert synliggjør artikkelen kilder og forskning som viser at eiendomshistorien i Finnmark på viktige områder avviker fra «etablert lære», hvor lokalbefolkningen i Øst-Finnmark omkring 1780 brukte slåttemarker og engstykker som ble omtalt som eiendom av så vel sogneprest og landmåler som amtmann. Disse eiendommene var ikke matrikulerte eller skyldsatte med grunnlag i statens jordutvisningsresolusjon. Likevel oppfylte de kravet om eiendom i handelsforordningen av 1778. Dermed må det kunne slås fast at det den gang eksisterte eiendommer med et selvstendig rettsgrunnlag, uavhengig av statens jordutvisning.

Dette har ikke bare betydning når eiendomshistorien i Finnmark skal skrives. I likhet med andre steder i landet med selvstendige eiendommer i bygda og allmenningsgrunn i utmarka, tilsier dette at bygdefolket i Finnmark har hatt veletablerte bruksrettigheter i utmarka lenge før staten proklamerte sitt eierskap, noe som må få betydning når det skal avgjøres hvem som skal, eie, styre og forvalte bygdenes tradisjonelle utmarksområder i dag.

LITTERATUR

- Bing, Lars Hess 1796: *Beskrivelse over Kongeriget Norge, Øerne Island og Færøerne, samt Grønland [...]*. København 1796.
- Bjerkli, Bjørn 2007: Samisk befolkning, bruk av naturen og rettighetsforhold i Nord-Troms, NOU 2007:14.
- Bottolfsen, Øystein, Waling T. Gorter-Grønvik og Einar Niemi 1988: *Vadsø blir fylkeshovedstad. Flyttingen av amtssetet i 1888*, Vadsø 1988.
- Brandt, Fr. 1867: *Tingsretten fremstillet efter den norske lovgivning*, Kristiania: Abelsted.

96. Finnmarkskommisjonen 2012 s. 17; 2013a s. 19, 2013b, s. 22, 2014 s. 22 og 2015, s. 24.

97. NOU 2007:13, s. 452–454.

- Bull, Kirsti Strøm 2014: *Jordsalgslovgivning. En retthistorisk lovgjennomgang av jordsalgslovgivningen [...]*, sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen.
- Dansk demografisk database http://www.ddd.dda.dk/nygaard/visning_billed.asp?id=113603&sort=e [lest 26.10.2016].
- Eriksen, Gunnar 1995: «Norsk tingsrett i Sápmi – en uting? Kritisk søkelys på rettskildebruken i NOU 1993:34», *Retfærd*, 2-1995.
- Finnmarkskommisjonen 2012: Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland; Finnmarkskommisjonen 2013a: Rapport felt 2 Nesseby; Finnmarkskommisjonen 2013b, Rapport felt 3 Sørøya; Finnmarkskommisjonen, 2014: Rapport felt 5 Varanger Øst; Finnmarkskommisjonen, 2015: Rapport felt 6 Varanger Vest, <https://www.domstol.no/no/Enkelt-domstol/Finnmarkskommisjonen/Felt-1---3/Avsluttede-felt/>.
- Forhandlings Protocol for Commissionen der er nedsat for at foretage Undersøgelse om Midlerne til Finmarkens Opkomst 1826 (No 1 ad FDJNo 61/1827 D), <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Bruk-arkivet/Nettutstillinger/Finnmarkskommisjonen-1826> [lest 27.04.2016].
- Forordning om Den Finmarkske Taxt og Handel, 20. aug. 1778.
- Grankvist, Rolf 2009: Anders Porsanger. I Norsk biografisk leksikon, https://nbl.snl.no/Anders_Porsanger [lest 23.01.2017].
- Graver, Hans Petter og Geir Ulfstein 2003: *Folkerettslig vurdering av forslaget til ny Finnmarkslov*, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/folkerettslig-vurdering-av-forslaget-til/id278377/> [lest 27.04.2016].
- Hardin, Garrett 1968: «The Tragedy of the Commons», *Science*, vol. 162.
- Helland, Amund 1906: *Norges land og folk: Finmarkens amt*. Bind I–III, Kristiania: Aschehoug.
- Innstilling fra komiteen til å utrede samespørsmål, 1959 (Samekomiteen).
- Innstilling om lov og forskrifter om Statens umatrikulerte grunn i Finnmark fylke, 1962.
- Innst. O. nr. 80 (2004–2005) Innstilling fra justiskomiteen om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (finnmarksloven).
- Jebens, Otto 1999: *Om eiendomsretten til jorden i Indre Finnmark*, Oslo: Cappelen.
- Juvkam, O. 1948: Utstyking og skyldsetting i Finnmark, *Tidsskr. for Det norske Utskiftingsvesen*, 5-1948.
- Kongelig Resolution angaaende Jorddelingen i Finmarken samt Bopladses Udvisning og Skyldlægning sammesteds, 27. mai 1775.
- Korpijaakko-Labba, Kaisa 1994: *Om samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland: en rättshistorisk utredning [...]*, Helsingfors 1994 (svensk utg. av forf. doktoravh. fra 1989).
- Kristensen, Allan 2001: Samiske sedvaner og rettsoppfatninger – med utgangspunkt i studier av tingbøkene fra Finnmark fra perioden 1620–1770, NOU 2001:34.
- Lid, Olav 1959: «Eigedomsrett og bruksrett», *Norsk tidsskrift for landmåling*, 51. årg. 1959.
- Lov 22. juni 1863 om Afhændelse af Statens Jord i Finmarkens Landdistrict.
- Lov 22. mai 1902 nr. 7 om afhændelse af statens jord og grund i Finmarkens amts landdistrict.
- Lov 17. juni 2005 nr. 85 om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke.
- Meinich Olsen, K. 1928: *Norsk almenningsret*, Oslo: Gyldendal.
- Miljøverndepartementet 1979: Brev til Justisdept., 8.11.1979, Ark 632.2. Statens kartverks arkiv.
- Minde, Henry 1978: «Bruksmåter og bruksrett i sameområder», *Ottar*, 103.
- Niemi, Einar 1983: *Vadsøs historie*, bind 1, Vadsø.
- Norsk Retstidende (Rt.) – f.o.m. 1836–2015 tidsskrift utgitt av Den Norske Advokatforening som publiserer Norges Høyesteretts dommer.
- NOU 1993:34 Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark.
- NOU 1994:21 Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv. Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget.
- NOU 1997:4 Naturgrunnlaget for samisk kultur.
- NOU 2001:34 Samiske sedvaner og rettsoppfatninger – bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget.

- NOU 2007:14 Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms – bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget.
- Oskal, Nils 2001: Det moralske grunnlaget for diskvalifiseringen av urfolks eiendomsrett til land og politisk suverenitet, NOU 2001:34.
- Ostrom, Elinor 1990: *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge: Cambridge University Press.
- [Oth. Prp.] No. 21 (1848) Om Udfærdigelse af en Lov om Ophævelse af § 38 i Lov af 20de. August 1821 om det beneficerede og Statens Gods.
- Ot.prp. nr. 32 (1908) Angaaende utfærdigelse av en lov om ordning av retsforholdene vedkommende statens høifjeldsgrund m. v.
- Ot.prp. nr. 48 (1963–1964) Om lov om statens umatrikulerte grunn i Finnmark fylke.
- Ot.prp. nr. 53 (2002–2003) Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (Finnmarksloven).
- Paus, Hans 1760 (2. utg.): *Nogle Betænkninger over Hævd: hvorledes den efter Naturen og Folke-Retten forhverves [...]*, Kiøbenhavn.
- Paus, Hans 1750: *Naturens Ret: som en Grundvold til den danske og norske Borgerlige Ret*, Kiøbenhavn.
- Paus, Hans 1769/1908: *Sorenskriver Hans Paus's indberetning av 1769 om Finnmarkens økonomiske tilstand med forslag om dens forbedring*, Vadsø.
- Pedersen, Steinar 1994: Bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig, NOU 1994:21.
- Pedersen, Steinar 1999: Statens eiendomsrett til grunnen Finnmark – en del av den interne «kolonihistorie», *Samer og nordmenn: Temaer i jus, historie og sosialantropologi*, Oslo: Cappelen.
- Pedersen, Steinar 2001: Fra bruk av naturgodene etter samisk sedvaner til ikke-norsktalende, NOU 2001:34.
- Registeringssentral for historiske data, UiT Norges arktiske universitet, Kirkebøker, Vielser i Vadsø prestegjeld fra 1779 til 1790, <http://www.rhd.uit.no/kirkebok/kbliste.aspx?kb=v&rr=47329> til <http://www.rhd.uit.no/kirkebok/kbliste.aspx?kb=v&rr=47400> [lest 23.01.2017].
- Robberstad, Knut 1963: «Kløyvd eigeomsrett», *Lov og rett*, 2. årg. 1963.
- Sagai Muittalægje* 01.03.1906.
- Ságat*, 23.06.1993, s. 6.
- Sandvik, Gudmund 1980: «Ei forelda lære: Statens umatrikulerte grunn i Finnmark», *Lov og rett* 1980.
- Sandvik, Gudmund 1993: Statens grunn i Finnmark. Et historisk perspektiv, vedl. til NOU 1993:34.
- Sandvik, Gudmund 1997: Om oppfatninger av retten til land og vatn i Finnmark fram mot slutten av 1960-åra, vedlegg til NOU 1997:4.
- Schnitler, Peter 1742–1745: *Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, bind I, Oslo 1962, bind II, Oslo 1929 og bind III, Oslo 1985.
- Schou, Jacob Henric (red.) 1795: *Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger og Aabne Breve, [...], som fra Aar 1670 af ere udkomne [...], fra 1778 til 1780*, Kiøbenhavn.
- Stang, Fr. 1911: *Norsk formueret. I Indledning til formueretten*, Kristiania: Aschehoug.
- Thorsnæs, Geir 2016: Finnmarkens Amt, Store norske leksikon, https://snl.no/Finmarkens_amt [lest 23.01.2017].
- Tønnesen, Sverre 1972 (2. utg. 1979): *Retten til jorden i Finnmark – Rettsreglene om den såkalte «Statens umatrikulerte grunn» – en undersøkelse med særlig sikte på samens rettigheter*, Bergen, Oslo, Tromsø: Universitetsforlaget.
- Vadsø sokneprestkontor, Ministerialbok (kirkebok) for Vadsø nr. 2 (1764–1821), Statsarkivet i Tromsø, ekteviede 1780: <https://media.digitalarkivet.no/view/9792> [/nn] [lest 26.10.2016].
- Wulff, Geir 1998: Brev til Steinar Pedersen, 08.09.1998.
- Øyehaug, Erling 1960: «Eiendomsrett – Bruksrett», *Norsk tidsskrift for landmåling*, 52. årg.